

УДК 330.341.
JEL E580; O 330.

**В. Шевченко, канд. екон. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка**

ФАКТОРИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО РУХУ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

Досліджується фактори та структура міжнародного руху капіталу, його суперечливий вплив на глобальні та національні процеси. Визначено фактори та особливості міжнародного руху капіталу в банківському секторі. Виявлено сучасні зміни міжнародного руху капіталу в банківському секторі України. Розкрито сучасні наслідки міжнародного руху капіталу для банківської системи та конкурентоспроможності.

Ключові слова: міжнародний рух капіталу, банки з іноземним капіталом, рух капіталу в банківському секторі, наслідки руху капіталу, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Міжнародний рух капіталу спрямований на ефективний доступ до фінансування для підприємств та фінансових посередників різних країн. Приплив та відплив капіталу є результатом дії сукупності міжнародних і національних факторів, має різні форми, наслідки та ризики. Рух капіталу не є односпрямованим, він є нестійким і має суперечливий вплив на міжнародні та національні економічні процеси. Наслідки руху капіталу не завжди є позитивними, а часто суперечливими: наприклад, приплив портфельних інвестицій веде одночасно до ревальваційного тиску на валютний курс, але в період відтоку – вплив на курс стає девальваційним.

Міжнародний рух капіталу впливає на конкурентоспроможність економік і банківських систем у разі, коли забезпечує ефективне постачання капіталу та не спричиняє негативного впливу на фінансову стабільність.

Аналіз останніх публікацій. Фактори та структура міжнародного руху капіталу досліджуються у працях С.Валдеса, Дж.Даннінга, Р.Калво, Р.Левіна, Ф.Лейна, Д.Лувеліна, Ф.Моліно, М.Обстфельда, Р.Тейлора та інших. Тенденції розвитку банківської систем України в умовах глобалізації, особливості руху іноземного капіталу та конкурентоспроможність розглядаються у роботах В.Базилевича, В.Геєця, Д.Лук'яненка, І.Лютото, В.Міщенко, С.Науменкової, Р.Пікус, О.Рогача, О.Шниркова, А.Філіпенка, Г.Філюк та інших. В сучасних умо-

вах відбувається актуалізація аналізу тенденцій та суперечностей руху капіталу, розвитку банківських систем і конкурентоспроможності з огляду на умови економічного зростання та глобальної нестабільності.

Фактори та суперечливі наслідки міжнародного руху капіталу привертають увагу міжнародних дослідників. Увага приділяється ролі економічних та інституційних факторів руху капіталу в індустріальних економіках та країнах, що розвиваються. Зокрема, значні ризики вкладення іноземного капіталу до країн, що розвиваються, впливають на концентрацію фінансових потоків між індустріальними країнами, де ризики менші та розвинуті ринкові інститути. Дослідники аналізують суперечливий зв'язок режимів валютного курсу (плаваючий чи фіксований), руху капіталу та монетарної політики країн.

Неокласичне трактування мотивів прямих та портфельних іноземних інвестицій на основі різниці прибутковості фінансових активів різних країн в сучасних умовах необхідно доповнити виявленням складної взаємодії факторів руху капіталу за умов глобальної нестабільності. В останні роки економісти та експерти міжнародних фінансових організацій аналізують пост-кризові зміни державного впливу на рух капіталу, еволюцію від фінансової лібералізації до регулювання експорту та імпорту капіталу.

Транскордонний рух капіталу у банківському секторі розглядався переважно як основна форма його інтернаціоналізації. В остання два десятиліття особливу актуальність набули транскордонні злиття та поглинання фінансових інституцій, поширення іноземного капіталу у банківському секторі трансформаційних економік Центральної та Східної Європи та СНД.

Невирішені частини загальної проблеми. Зміни напрямків і структури руху капіталу є однією з суттєвих характеристик та одночасно наслідком глобальної нестабільності. Це особливо проявляється на міжнародних фінансових ринках та в банківській сфері. Такі процеси потребують виявлення сучасних факторів структурних змін руху капіталу, його особливостей у банківському секторі. Необхідне визначення впливу транскордонних потоків капіталу на доступ до фінансування, банківську стабільність, міжнародну конкурентоспроможність. Особливого значення набуває аналіз руху капіталу до банківського сектору України з урахуванням погіршення умов міжнародних фінансових ринків, суперечливих процесів у національній економіці.

Метою статті є виявлення факторів нестабільності міжнародного руху капіталу, його особливостей у банківських системах трансформаційних економік та України, зміни ролі банків з іноземним капіталом в українській банківській системі, впливу вказаних процесів на конкурентоспроможність економіки. Методологія дослідження є спирається на використанні системного підходу до аналізу транскордонних фінансових потоків в умовах глобальної нестабільності, особливостей міжнародного руху капіталу у банківському секторі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Транскордонна мобільність фінансових активів відбувається у різних формах, є однією з визначальних характеристик економічної і фінансової глобалізації. Рух капіталу залежить від міжнародних та національних факторів, характеризується різною динамікою, суперечливими тенденціями та структурними змінами.

Фундаментальними міжнародними чинниками потоків капіталу виступають стан глобальних фінансових ринків, кредитні цикли, економічна динаміка провідних країн та регіонів, кон'юнктура світових товарних ринків, динаміка курсів основних валют, Національними факторами є темпи економічного зростання, стан національної фінансової та банківської систем, інвестиційна привабливість, попит на капітал, рівень інфляції, стан платіжного балансу та бюджету.

В умовах глобальної нестабільності транскордонні потоки капіталу є нестійкими, змінюється їх спрямованість, структура та регіональні напрямки. Зміни припливу та відпливу іноземного капіталу суперечливо впливають на економіку, фінанси та банківські системи.

Приплив іноземного капіталу є однією з суттєвих тенденцій розвитку банківських системи трансформаційних економік. В сучасних умовах рух фінансів до банківських систем є нестабільним. Значні зміни динаміки або скорочення припливу іноземного капіталу за певних умов можуть стати поштовхом до банківських та валютних криз у трансформаційних економіках.

Такі процеси впливають на умови діяльності банків, їх ліквідність та стабільність, можливості кредитування економіки. Змінюються умови внутрішніх та зовнішніх запозичень, доступність та ризики банківського кредитування, конкурентоспроможність банків та їх стабільність.

Нестабільність транскордонного руху капіталу впливають на динаміку припливу та відпливу фінансової ліквідності до банківського

сектору України, позначаються на стані платіжного балансу, валютного курсу, діяльності банків з іноземним капіталом.

Нестабільність транскордонних фінансових потоків потребує виявлення основних сучасних факторів структурних змін руху капіталу, співвідношення його основних форм у банківському секторі, балансу імпорту та експорту капіталу. Необхідне визначення впливу змін транскордонних потоків капіталу на банківську стабільність, платіжний баланс і валютний курс, міжнародну конкурентоздатність банків і підприємств.

Особливого значення набуває виявлення структурних змін руху капіталу до банківського сектору України під впливом міжнародних та внутрішніх чинників, в першу чергу стану платіжного балансу, валютної політики, кредитних рейтингів. Глобальна нестабільність впливає на потоки фінансового капіталу, роль банків з іноземним капіталом в Україні.

В сучасних умовах відбувається еволюція глобального фінансового середовища, що суттєво впливає на міжнародні потоки капіталу та банківські системи.

Політика США, Європейського валютного союзу та інших розвинутих країн щодо монетарного стимулювання виходу з економічного депресії спирається на збереження мінімальних облікових ставок центральних банків, періодичного проведення так званого "кількісного пом'якшення" (quantitative easing, або додаткової грошової емісії), програми ФРС щодо щомісячного викупу американських державних цінних паперів. Все це обумовило збільшення обсягу американських доларів в міжнародному обігу, зниження курсу долару до інших валют. За рахунок цього у 2011–2012 роках зросли міжнародні фондові індекси, інвестування в акції та облігації країн, що розвиваються, та зростаючих економік. Зміна політики ФРС в кінці 2013 року на поступове скорочення викупу американських облігацій (тобто зменшення постачання доларів) спричинила масовий продаж акцій та облігацій країн, що розвиваються, та зростаючих економік, відтік капіталу з них, девальвацію їх валют.

Ситуація на міжнародних фінансових ринках, активна торгівля акціями та облігаціями у 2011–2012 роках супроводжувалась скороченням транскордонного банківського кредитування в силу зменшення обсягів банківської ліквідності, посилення вимог до оцінки кредитних та валютних ризиків. Обмеження пропозиції зовнішнього фінансування супроводжувалось підвищенням вартості його обслуговування. Це негативно вплинуло на обсяги кредитів та прямих іноземних інвестицій до трансформаційних і зростаючих економік, країн, що розвиваються.

Монетарна експансія Федеральної резервної системи та інших центральних банків, зниження курсу долару США до євро та інших валют сприяє підвищенню конкурентоспроможності американських товарів та послуг, впливає на зміну умов міжнародної торгівлі та пріоритети руху капіталу. В той же час світовий попит на основні товари (енергоносії, метали, продовольство, промислові товари) залишається відносно стабільним, відповідно ціни міжнародних ринків не зростають. Так звана "сланцева революція", збільшення видобутку газу та нафти в США впливають на стабілізацію та періодичне зниження цін на енергоносії в світі.

Міжнародні фінансові дисбаланси, в першу чергу дефіцит поточного рахунку платіжного балансу та бюджету США, профіцит поточного рахунку в країнах-експортерах, привела до концентрації світових офіційних резервів і фінансової ліквідності в азійських країнах. Це стимулює зростання ролі азійських країн, в першу чергу Китаю, Індії та нафтодобувних країн, в якості експортерів капіталу поряд з розвинутими країнами.

Необхідність посткризової реструктуризації банків розвинутих економік, посилення вимог до їх стабільності вимагає рекапіталізації банківських інституцій та підвищення якості їх активів. Одним із засобів досягнення таких цілей є консолідація капіталу шляхом продажу дочірніх структур міжнародних банків у країнах СНД, в тому числі в Україні.

Такі зміни зовнішнього фінансового середовища особливо впливають на економіки з фіксованим або регульованим валютними курсами, експортноорієнтовані та імпортозалежні країни. В таких економіках виникає фінансова нестабільність, кризові процеси в банківських системах.

Основні внутрішні фактори, що впливають на міжнародні потоки капіталу, стабільність банківської системи та конкурентоспроможність економіки України, діють в умовах складного зовнішнього середовища:

- значний дефіцит бюджету, що покривається за рахунок зовнішніх та внутрішніх запозичень, останні здійснюються в банківській системі та негативно впливають на її спроможність кредитувати економіку;
- великий дефіцит поточного рахунку платіжного балансу, що створює девальваційний тиск на курс гривні, породжує спекулятивний попит на готівкову іноземну валюту;
- економічно невиправдана політика стабільного валютного курсу, на підтримання якого, за різними оцінками, за 2011–2013 роки було витрачено приблизно 17–20 млрд доларів США валютних резервів

Національного банку України. Скоротилося надходження іноземної валюти на ринок та виникли проблеми з обслуговуванням зовнішніх зобов'язань корпоративного та державного секторів. Зростання проблем підтримання валютної позиції банків, вартості обслуговування зовнішніх запозичень та валютних кредитів є суттєвими чинниками фінансової нестабільності. НБУ був змушений перейти до вільного ринкового курсоутворення в кінці січня 2014 року в силу вичерпаності можливостей валютних інтервенцій та скорочення резервів, що викликало девальвацію гривні, значні коливання курсу в силу валютних спекуляцій.

- проведення репресивної фіскальної політики, посилення податкового тиску на малий та середній бізнес зумовило скорочення попиту на банківське кредитування;

- зростання у 2010–2013 масштабів корупції, втрати від якої де-стимулювали економічну активність та негативно вплинули на конкурентоспроможність українських підприємств;

- погіршення кредитних рейтингів країни та інвестиційного клімату, в результаті чого значно скоротилися обсяги прямих іноземних інвестицій, посилювався процес виходу з ринку України іноземних компаній та банків, скоротилися можливості залучення зовнішнього фінансування. Погіршення рейтингів та підвищення витрат на обслуговування зовнішніх запозичень веде до зниження вартості банківських активів і ліквідності банків, підвищення ризику дефолту.

Структурні зміни міжнародного руху капіталу відображають вплив глобальної нестабільності та внутрішніх негативних процесів на нерівномірність транскордонних фінансових потоків. Серед таких процесів найбільш негативними для економіки та фінансової системи є дивестиції (виведення іноземних інвестицій з країни), неочікувана зупинка або значне зменшення притоку прямих та портфельних інвестицій в країну, зміна притоку іноземного капіталу на його відтік.

Одним з сучасних проявів структурних змін міжнародного руху капіталу у банківському секторі України є процес дивестицій великих міжнародних банківських груп, що веде до зменшення частки та ролі банків з іноземним капіталом. Так, частка іноземного капіталу у статутному капіталі української банківської системи стрімко знизилась протягом двох років з 41,9 % станом на 01.01.2012 р. до 33,7 % станом на 01.12.2013 р. [1].

Таблиця 1

**Частка іноземного капіталу
у статутному капіталі банківської системи України, %. 2008–2013 роки**

	01.01.2008	01.01.2010	01.01.2012	01.01.2013	01.12.2013
Іноземний капітал у статутному капіталі банків, %	35,0	38,8	41,9	39,5	33,7

Джерело: Складено автором за даними: Основні показники діяльності банків України. – Національний банк України, лютий 2014 р.

Основними причинами дивестицій іноземного капіталу в банківську секторі України, на наш погляд, є наступні:

- зниження кредитних рейтингів України до критичного рівня, що суттєво впливає на оцінку ризиків активів міжнародних банківських груп в Україні та приходиться у суперечність з вимогами Базель III щодо ризиків на нормативів достатності капіталу;
- підвищення ризикованості активів веде до зниження їх вартості, що одночасно з обмеженням міжбанківського кредитування в рамках міжнародних груп значно ускладнює можливості ре капіталізації філій в Україні та підтримання їх ліквідності;
- банки з іноземним капіталом лідирували у найбільш привабливих послугах валютного кредитування іпотеки, авто кредитів та споживчих. В результаті глобальної фінансової кризи, значної девальвації гривні та зростання вартості обслуговування кредитів привело до нагромадження безнадійних кредитів та втрат банків;
- продаж активів банків з іноземним капіталом відбувався за цінами, що були значно менше вартості придбання та подальших інвестицій, тому в більшості випадків це обумовлювало прямі втрати міжнародних банківських груп;
- зростання вартості кредитів на ринку України привело до стагнації кредитного ринку та обмежило можливості отримання прибутків.

Одночасно з дивестиціями міжнародних банківських груп відбуваються структурні зміни руху капіталу.

З даних таблиці 2 випливає, що середньорічні обсяги припливу прямих іноземних інвестицій в банківський сектор України склали 2754 млн. дол. США, а у 2012 році він знизився до 495 млн. дол США, тобто на 82 %. Одночасно інша форма руху капіталу – облігації та боргові цінні па-

пери – починаючи з 2008 року набула негативних значень. Таким чином, має місце переважання витрат на обслуговування раніше розміщених цінних паперів та відтік капіталу. Зниження кредитних рейтингів України, зростання вартості розміщення міжнародних облігацій та несприятлива кон'юнктура фінансових ринків практично зупинила можливості залучення зовнішнього фінансування.

Таблиця 2

**Приплив іноземного капіталу
у банківський сектор України, 2007–2012 роки**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Прямі інвестиції	2608	4267	1919	2039	1474	495
Облігації, боргові цінні папери	3695	-723	-1249	-139	-1026	-346

Джерело: Складено автором за даними: Основні показники діяльності банків України. – Національний банк України, лютий 2014 р.

Суттєвими наслідками суперечливого руху міжнародного капіталу в банківському секторі України є:

- зменшення ролі банків з іноземним капіталом на національному ринку банківських послуг;
- значне скорочення можливостей залучення фінансування до банківської системи України за рахунок кредитування в рамках міжнародних банківських груп;
- зміна власників банків з іноземним капіталом від міжнародних банківських груп, що працюють за ринковими критеріями, до українських промислово-фінансових груп, які використовують банки переважно для власних потреб, що веде до додаткових ризиків стабільності банків;
- скорочення фінансових можливостей поліпшення доступності та умов кредитування на ринку банківських послуг України;
- зміна умов конкуренції на банківському ринку.

Сучасні умови руху капіталу у банківській системі негативно впливають на можливості підвищення конкурентоспроможності національної економіки, оскільки обмежують доступ товаровиробників та малого бізнесу до кредитування, не дозволяють використовувати сучасні інструменти фінансування інновацій та технологічної модернізації.

Нестабільність руху капіталу у банківському секторі негативно впливає на перспективи конкурентоспроможності української економіки. Вихід та скорочення діяльності іноземних банків стали суттєвими факторами зростання вартості кредитів на ринку України, привели до стагнації кредитної підтримки економіки, обмежили конкуренцію та можливості отримання прибутків банками.

Переваги та можливості міжнародного руху капіталу повинні бути спрямовані на підвищення стабільності національної банківської системи, ефективного доступу підприємств та домогосподарств до фінансів.

Подолання негативних тенденцій руху капіталу можливо на основі макроекономічної стабілізації, значного покращення інвестиційного клімату, проведення структурних реформ, поліпшення умов ведення бізнесу, фінансового забезпечення зростання конкурентоспроможності та продуктивності праці. Макроекономічна, фіскальна та зовнішня збалансованості відіграють основну роль для стабільності банківської та фінансової систем. Ринковий курс національної валюти дозволить стабілізувати платіжний баланс і створити додаткові умови для притоку іноземних інвестицій.

Література:

1. Макроекономіка [Текст]: [підручник] / [В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик]; за ред. В. Д. Базилевича. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 743 с.
2. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками [Текст]: [навч.посібник] / Пікус Р.В. – К.: "Знання", 2010.- 598 с.
3. Платіжний баланс і зовнішній борг України. 2012 рік. [Електронний ресурс] // Національний банк України: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66374> – Назва з екрана.
4. Основні показники діяльності банків України. – Національний банк України, лютий 2014 р. [Електронний ресурс] // Національний банк України: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66374> – Назва з екрана.
5. Филук Г. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації [Текст]: [монографія] /Г. Филук.– Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009 – 404 с.
6. Bluedorn J., Dattagupta R., Guajardo J., Topalova P. Capital Flows are Fickle: Anytime, Anywhere. – IMF Working Papers WP/13/183 – Washington, International Monetary Fund, 2013, 36 p.
7. Capital flows and emerging market economies. – CGSF papers No 33, Bank for International Settlements, Basel/ 2009.
8. Calvo G. Financial Crises and Liquidity Shocks; a Bank-run Perspective. - NBER Working paper 15425, 2009.

9. IMF Global Financial Stability Report. (2011) – Washington, International Monetary Fund – www.imf.org

10. Laeven L., Valencia E. Systemic banking Crisis: A New Database [текст]: / L.Laeven, E.Valencia. – IMF Working Papers WP/08/224 – Washington, International Monetary Fund, 2008, 61 p.

11. Obstfeld, M., Shambaugh, J., Taylor. A. Financial Stability, the Trilemma and International Reserves. – NBER Working paper 14217.

12. Prasad E., Rajan R., Subramanian A. Foreign Capital and Economic Growth. – Washington, International Monetary Fund, 2006, 54 p.

References:

1. V. D. Bazylevych, K. S. Bazylevych, L. O. Balastryk (2008) Makroekonomika: [pidruchnyk] – 4-te vyd., pererob. i dop. - K.: Znannya., – 743 p.

2. Pikus R.V. (2010) Upravlinnya finansovymy ryzykamy: [navch.posibnyk] – K.: "Znannya" – 598 p.

3. Platizhnyy balans i zovnishniy borh Ukrainy. (2012):
<http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66374>

4. Osnovni pokaznyky diyal'nosti bankiv Ukrainy. Natsional'nyy bank Ukrainy (2014): <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66374>

5. Fylyuk H. (2009) Konkurentsia i monopoliya v epokhu hlobalizatsiyi: [monohrafiya]. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im..I Franka, – 404 p.

6. Bluedorn J., Dattagupta R., Guajardo J., Topalova P. Capital Flows are Fickle: Anytime, Anywhere. – IMF Working Papers WP/13/183 – Washington, International Monetary Fund, 2013, 36 p.

7. Capital flows and emerging market economies. – CGSF papers No 33, Bank for International Settlements, Basel/ 2009.

8. Calvo G. Financial Crises and Liquidity Shocks; a Bank-run Perspective. - NBER Working paper 15425, 2009.

9. IMF Global Financial Stability Report. (2011) – Washington, International Monetary Fund – www.imf.org

10. Laeven L., Valencia E. Systemic banking Crisis: A New Database [текст]: / L.Laeven, E.Valencia. – IMF Working Papers WP/08/224 – Washington, International Monetary Fund, 2008, 61 p.

11. Obstfeld, M., Shambaugh, J., Taylor. A. Financial Stability, the Trilemma and International Reserves. – NBER Working paper 14217.

12. Prasad E., Rajan R., Subramanian A. Foreign Capital and Economic Growth. – Washington, International Monetary Fund, 2006, 54 p.

Надійшла до редколегії 27.02.14

Шевченко В.Ю., канд. экон. наук, доц.,
КНУ имени Тараса Шевченко

РИСКИ И ПРОТИВОРЕЧИВОСТЬ МЕЖДУНАРОДНОГО ДВИЖЕНИЯ КАПИТАЛА В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ

Исследуется содержание и структура международного движения капитала, его противоречивое влияние на глобальные и национальные процессы. Определены факторы и особенности международного движения капитала в банковском секторе. Выявлены современные изменения международного движения капитала в банковском секторе Украины. Раскрыты современные последствия международного движения капитала для банковской системы и конкурентоспособности..

Ключевые слова: международное движение капитала, банки с иностранным капиталом, движение капитала в банковском секторе, последствия движения капитала, конкурентоспособность.

Shevchenko V., Ph.D., assistant professor
National Taras Shevchenko University of Kyiv

RISKS AND CONFLICTING OF INTERNATIONAL CAPITAL MOVEMENTS IN BANKING SECTOR

The content of the international capital flows are studied, its contradictory influence on global and national processes. Some theoretical approaches on contradictory impact of capital flows are compared. The major factors of international capital flows in banking sector are determined including financial, currency, assets value decrease, credit rating etc. The reversal capital flows are explained. The modern changes of international capital flows to banking sector of Ukraine are discovered. The decreasing share of foreign-owned banks in Ukraine is caused by external and internal reasons. Changes of foreign capital inflow into banking sector are assessed. The negative impact of foreign-owned banks exit from Ukraine in the banking sector and competitiveness are argued. The actual consequences of capital flows management peculiarities are studied.

Keywords: international capital flows, foreign-owned banks, capital flows in banking sector, capital flows consequences, competitiveness.